

De Europese Unie na Lissabon: is het glas halfvol of halfleeg?

Inleiding

Peter Bursens (Universiteit Antwerpen)
 Eelke Heemskerk (Universiteit van Amsterdam)

De Vlaamse krant *De Standaard* heeft al enkele jaren de mooie gewoonte om in de eindejaarsperiode de waan van de dag eens links te laten liggen en plaats in te ruimen voor wat meer diepgravende geschriften. In 2008 werd 'Europa' zelfs het voorwerp van het zogenaamde kerstesay. Paul Goossens, *éminence grise* van de Vlaamse journalistiek en sinds enkele jaren commentator over Europese politiek, leefde zich vier dagen lang uit in een zeer pessimistisch betoeg over de toekomst van de Europese Unie. De tijdgeest kleurde allicht Goossens' negativisme. De Ieren hadden immers het Verdrag van Lissabon eerder dat jaar verworpen en de Europese Raad was nog volop op zoek naar voldoende snoepgoed om de Ierse vrienden alsnog over de streep te trekken. Maar er was meer aan de hand volgens Goossens: zelfs al zou Ierland uiteindelijk instemmen met het nieuwe verdrag, dan nog zou 'Europa' onherroepelijk vastlopen. Het verdrag was één grote gemiste kans: Europa kreeg er te weinig substantiële bevoegdheden bij en bovenal werd er niets gedaan aan de unanimitetsvereiste in belangrijke domeinen zoals het buitenlands beleid en de begroting. Goossens betoogde ook dat

met de grote uitbreiding van 2004 en 2007 de begeestering was verdwenen uit het Europese project. Kortom, de kans op een federaal Europa was voorgoed verkeken omdat de uitbreiding de hervormingen voorafgegaan was. De filosofie van Jean Monnet indachtig, zou alleen een grote crisis nog een kans bieden om uit de impasse te geraken en om de integratie voort te stuwen.

Intussen zijn we ruim een jaar en veel belangrijke Europese wapenfeiten later. De Ieren hebben het Verdrag van Lissabon toch aanvaard, zodat het in december 2009 van kracht kon worden. Voor de zevende keer trokken miljoenen Europeanen naar de stembus om een nieuw Europees Parlement te kiezen. De financiële en klimaatcrisis hebben de instellingen van de Europese Unie op hun mondiale verantwoordelijkheid gewezen. Er is een nieuwe Europese Commissie aangetreden en de Europese Raad kreeg een permanente voorzitter. Houdt het pessimisme van Goossens stand in deze nieuwe context? Heeft 'Europa' inderdaad geen vooruitgang geboekt en is het ter plaatse blijven trappelen? Heeft de financiële crisis een momentum gecreëerd om 'Europa' weer uit de startblokken te doen schieten? Of bleef het *politics as usual* in Brussel en is het integratieproces inderdaad vastgelo-

pen? Heeft het Verdrag van Lissabon een halfleeg glas of een halfvol glas opgeleverd? En hoe smaakt de inhoud van het brouwsel? Verwaterd of prikkelend?

Hendrik Vos, hoogleraar Europese Politiek aan de Universiteit Gent, en Ivo Belet, Europees parlamentslid voor CD&V laten in dit symposium hun licht schijnen over Goossens' voorspellingen. Beiden brengen ze substantiële nuanceringen aan Goossens' opinie aan. De politicus toont zich al wat meer enthousiast en voluntaristisch dan de academicus, maar allebei argumenteren ze dat 'Europa' een toekomst heeft. Er is voldoende drank en het smaakt naar meer, zeg maar.

Europa's toekomst na het Verdrag van Lissabon

Hendrik Vos (Vakgroep Politieke Wetenschappen en Centrum voor EU-Studies, Universiteit Gent)

Alweer een nieuw verdrag

Eind 2009 kreeg de Europese Unie met het Verdrag van Lissabon nieuwe spelregels. De meest in het oog springende kwestie was die van de topfuncties. De aanduiding van een Europese President (strikt genomen de 'voorzitter van de Europese Raad') en een Minister van Buitenlandse Zaken (strikt genomen een 'Hoge Vertegenwoordiger') leverde behalve diplomatiek geroddel ook royale media-aandacht op. Belangrijker is dat dit nieuwe verdrag de lijn van vorige verdragsherzieningen doortrekt: de Unie

krijgt meer bevoegdheden, de besluitvorming wordt (op sommige terreinen) versoepeld en het Europees Parlement krijgt meer macht. Het Verdrag van Lissabon is niet zo ingrijpend als de eerste grote verdragswijzigingen: de Europese Akte of het Verdrag van Maastricht. De bevoegdheidstoename is bijvoorbeeld nogal beperkt: Europa krijgt voortaan de mogelijkheid om een ruimtevaartpolitiek te voeren en kan het sportbeleid van de lidstaten aanvullen en coördineren. Wat betreft de versoepeling van de besluitvorming zit de grootste vernieuwing in de domeinen van asiel- en migratiepolitiek, politiesamenwerking en juridische samenwerking in strafzaken. Daar is voortaan (meestal) geen unanimiteit onder de lidstaten meer vereist. Het Europees Parlement krijgt in deze domeinen ook medebeslissingsrecht, net als inzake landbouwpolitiek.

Een verdragswijziging geeft over het algemeen aanleiding tot flink wat debat. Er is teleurstelling bij de voorstanders van een sterker Europa ("nog altijd geen zicht op meerderheidsbesluitvorming inzake buitenlandse politiek", "geen vooruitgang op het vlak van een sociaal Europa", ...) en er is ongerustheid bij de eurosceptici ("geen controle meer over onze migratiepolitiek", "Brussel trekt sluipend alles naar zich", ...). De uiteenlopende interpretaties van verdragswijzigingen maken het moeilijk om een stand van zaken op te maken: waar staan we nu eigenlijk met die Europese integratie? En kunnen we daaruit iets leren over de toekomst van de Unie?

De voorbije jaren was in het lezingencircuit een titel als 'Quo Vadis Europa' be-

trekkelijk populair. Toch zit er in dat debat over Europa's toekomst niet veel lijn. Sommigen dromen van een Verenigde Staten van Europa (Guy Verhofstadt schreef er ooit een boekje over), anderen minimaliseren het visioen en zien de integratie eerder als een (tijdelijk?) verstandshuwelijk tussen een aantal staten. In Nederland, zeker na het mislukte referendum over de Europese grondwet, hoor je opiniemakers waarschuwen voor (of juichen over) een mogelijke 'desintegratie' van de Unie. In België verscheen eind 2008 in de krant *De Standaard* een kerstessay van Paul Goossens, die zich erg pessimistisch uitliet over het verdere integratieproces.

De Europese stilstand

De redenering van Paul Goossens komt hierop neer: in de Europese Unie leeft een grote drang om bij consensus te beslissen, zeker als het om fundamentele kwesties gaat. Door de opeenvolgende uitbreidingen wordt dat altijd lastiger, vooral omdat de nieuwe lidstaten dikwijls geen direct voordeel zien in verdere Europese integratie. Het verdiegingsproces is "voorgoed afgeblokt", schreef hij. "De hoop dat er ooit een federaal Europa komt, is voorbij. Zo ook de illusie dat de Europese Unie zich tot een heuse, haast volwaardige staat zal ontwikkelen."¹

Die redenering klinkt overtuigend. De sfeer die al enkele jaren rond de Unie hangt lijkt dit te bevestigen: Europa geeft geen krachtig antwoord op de economische crisis; op het vlak van de buitenlandse politiek wordt Europa niet voor vol

aangezien; de miserie met de Grondwet en daarna met het Verdrag van Lissabon toont aan hoeveel moeite het kost om institutioneel orde op zaken te stellen; de ambitie om tegen 2010 uit te groeien tot de meest dynamische economie ter wereld is niet gehaald, enzovoort.

Hoeveel zaken er ook met meerderheid kunnen beslist worden, in enkele cruciale dossiers is er inderdaad nog altijd unanimiteit nodig: wetten over belastingen bijvoorbeeld, of buitenlandse politiek. De meerjarenbegroting kan slechts worden vastgelegd als alle lidstaten ermee instemmen. En vooral: de verdragen kunnen pas gewijzigd worden na een loodzware procedure.

Eén uitweg ziet Goossens: "Alleen als de Europese integratie een nieuwe strategie vindt, zal ze de stagnatie, zoniet de desintegratie, kunnen vermijden. Dat kan, dankzij de globale crisissen. We zullen ze voortaan wel moeten koesteren en efficiënt gebruiken, want een betere vluchtroute om aan de Europese stilstand te ontsnappen, zal zich niet aandienen" (Goossens, 2008).

Intussen, een jaar na de publicatie van Goossens' essay, lijkt het ergste van de economische crisis voorbij. En het heeft er niet de schijn van dat de Unie er spectaculaire lessen uit trok. Er komt misschien meer toezicht op de banken, maar de integratie zelf kreeg geen nieuwe impuls. Niets laat vermoeden dat Europa vandaag, met het Verdrag van Lissabon en met de ervaringen van vorig jaar in het achterhoofd, met meer slagkracht zou reageren als er zich een nieuwe economische crisis aandient.

En toch...

Wie de zaken vandaag bekijkt zoals ze zijn, zal niet de neiging hebben om te geloven in een meer optimistisch scenario dan dat van Paul Goossens. De integratie heeft haar limieten bereikt en het federale Europa, vooral in Belgische kringen zo populair, is een illusie. Of zijn we wat snel met die conclusie? Een blik op de geschiedenis helpt om een en ander in perspectief te plaatsen.

In de eerste plaats is de Europese integratie steeds een moeizaam proces geweest. De stappen vooruit werden bijna altijd met veel aarzeling gezet, na lang onderhandelen en niet zelden als het buiten alweer licht werd. We mogen de voorbije halve eeuw niet idealiseren als de periode waarin alles kon, terwijl het nu plots vastloopt. De De Gaulles en de Thatchers hebben iedere keer moeilijk gedaan en de sfeer was er de voorbije vijftig à zestig jaar veel vaker een van crisis dan van euforie. Het heeft Europa niet verhinderd om uit te groeien tot wat het vandaag is.

Ten tweede toont de geschiedenis ook aan dat verdieping en uitbreiding niet noodzakelijk tegengestelde dynamieken moeten zijn. De evolutie van het Europa van de zes naar dat van de vijftien ging gepaard met een spectaculaire machtsuitbreiding. Het overgrote deel van de Europese wetgeving kwam trouwens de voorbije vijftien à twintig jaar tot stand. Dat het Verdrag van Lissabon, behalve sport en ruimtevaart, niet meer domeinen in het Europese web trekt, komt vooral doordat haast alle terreinen er intussen al in zitten.

Ten derde is Europese integratie tot op vandaag eenrichtingsverkeer. Bevoegdheden die overgeheveld zijn naar het Europese niveau komen niet terug naar het nationale niveau. Af en toe deed zich wel een momentje van *spill back* voor, zoals tijdens de crisisperiode in de jaren zeventig. Maar het waren korte episodes en ze brachten nooit een duurzame oplossing voor de uitdagingen van het moment. Vereenvoudiging van de besluitvorming werd nooit teruggedraaid. Dat wil niet zeggen dat een 'hernationalisering' van bevoegdheden theoretisch onmogelijk is. Maar het gebeurde nog nooit, en wordt ook vandaag niet ernstig overwogen.

Het is ongetwijfeld te simpel om het integratieproces voor te stellen als een lineaire evolutie naar steeds meer Europa. Daarvoor waren er te vaak crisisperiodes. Maar het is intrigerend dat, precies ondanks die moeilijkheden, de integratie toch altijd verder schreed. Vaak was het wachten op het juiste moment om een volgende stap te zetten: een nieuwe politieke constellatie in een lidstaat, de mogelijkheid om een grote deal te sluiten en een weerspanning land desnoods om te kopen, een crisis die geen andere uitweg bood. Vroeg of laat kwam er altijd weer beweging, omdat de politieke leiders beseften dat de uitdaging waarmee ze geconfronteerd werden maar effectief kon worden aangepakt op een hoger niveau dan dat van de traditionele natiestaat. En dus werden stappen vooruit gezet. Of stapjes. Maar altijd vooruit.

Het resultaat is er naar: de invloed van Europa op ons leven is intussen spectaculair. Er is eigenlijk geen enkel domein

meer waarmee de Europese Unie zich niet bezighoudt. Op de website van de Unie wordt een overzicht gegeven van tweëndertig verschillende onderwerpen die op een of andere manier belangrijk zijn voor Europa. Het gaat van buitenlandse handel en energie, over milieu- en cultuurpolitiek, tot humanitaire hulp en visserijbeleid.

De Europese Unie is natuurlijk niet op elk vlak even actief. In sommige domeinen, zoals landbouw-, milieu- of handelspolitiek worden tegenwoordig bijna alle beslissingen door de Europese Unie genomen. Op andere terreinen, zoals cultuur of onderwijs, hebben de lidstaten meer vrijheid en treedt Europa enkel aanvullend of ondersteunend op. In sommige gevallen worden er vage krijtlijnen uitgestippeld, terwijl andere kwesties door Europa heel gedetailleerd geregeld worden. Hoeveel lawaai een grasmachine mag maken is vastgelegd in een Europese afspraak, net als de snelheid van de ruitenwissers van een tractor. Die moeten per minuut minstens twintig keer over en weer gaan. Het telefoonverkeer werd in Europa geliberaliseerd. De overheid verliest haar monopolie over de organisatie van de spoorwegen en de post, omdat in Europese wetten is vastgelegd dat hier concurrentie moet worden toegelaten. Europa zegt, in het kader van het dierenwelzijnsbeleid en om depressies op boerderijen te vermijden, dat een varkenshoeve zodanig moet worden ingericht dat elk varken zicht heeft op andere varkens. De eigen munten, symbool van nationale soevereiniteit, zijn in een meerderheid van de lidstaten intussen vervangen door de euro. Daarnaast, en veel subtieler, straalt de Unie ook waarden uit.

Geen enkele lidstaat kan het zich bijvoorbeeld permitteren om de doodstraf in te voeren. Het centrale Europese niveau kan vandaag misschien wel over meer zaken beslissingen nemen dan de federale overheid in de Verenigde Staten. Het federale Europa, dat voor Paul Goossens onbereikbaar is geworden, is dat al niet voor een groot deel de realiteit van vandaag?

Er zijn natuurlijk domeinen waar het veel minder vlot loopt. Sociale politiek, bijvoorbeeld, hoewel ook hier enige nuance past. Het ouderschapsverlof, de zwangerschapsbescherming of het recht op minimum vier weken betaalde vakantie: het zijn Europese wetten. Veiligheid en gezondheid op de werkplek is sterk Europees gereguleerd, net als het verbod op discriminatie. Op andere sociale terreinen onderneemt de Unie dan weer minder: armoedebestrijding bijvoorbeeld, maar ook arbeidsmarktbeleid. Lidstaten worden wel aangemaand om hier werk van te maken, maar een sterke Europese aanpak ontbreekt.

Het meest opvallende domein van Europees falen, zeker in vergelijking met de Verenigde Staten, is de buitenlandse politiek. Er is natuurlijk wel het handelsbeleid en Europa organiseert ook een humanitaire en ontwikkelingspolitiek, maar Europa beschikt niet over een gemeenschappelijk buitenlands beleid in de traditionele betekenis hiervan. En toch ook hier een nuance: er beweegt wel wat. Er rust een groot taboe op alles wat lijkt op een Europees leger, maar de voorbije jaren is de Unie er wel in geslaagd om, zonder daar al te grote ruchtbaarheid aan te geven, enkele militaire missies op poten te zetten, in de

Balkan, in Congo, intussen ook een maritieme operatie voor de kust van Somalië.

Anders gezegd, de beweging naar een sterker Europa blijft verdergaan. Ondanks het gevoel van malaise. Ondanks de uitbreiding. Ondanks de klaarblijkelijke besluite-loosheid. Ondanks de zagezegde taboes. Van het federale Europa is er waarschijnlijk al meer gerealiseerd dan velen vermoeden. Tegelijk legt deze voortschrijdende beweging, klaarblijkelijk en misschien enigszins onverwacht, in de richting van meer en van een sterker Europa, ook de grootste zwakheid bloot: precies omdat het allemaal wat onderhuids gebeurt, onhoorbaar en onzichtbaar, waarbij taboes intact worden gelaten en de dingen niet bij naam worden genoemd, weet de publieke opinie zich geen raad meer met die Europese integratie. Er is officieel nog lang geen Europees leger, maar wat doet die Europese vlag dan op de boten die voor de kust van Somalië piraten bekampen? De bevolking heeft niet meer het gevoel enige vat te hebben op het proces of zelfs maar te weten wat er zich eigenlijk afspeelt. De signalen zijn te diffuus, tegengesteld of te stilletjes. Uitleg en verantwoording ontbreken dikwijls, zowel voor de realisaties als voor wat er faalt.

Dat de Europeanen het geloof in de integratie aan het kwijtraken zijn, is de laatste twintig jaar aan het licht gekomen. Sinds de referenda weten we het zeker. Als er één hypothese rust op de Europese integratie, dan is het misschien wel deze. Want hoe levensvatbaar is een politiek project dat niet meer gedragen wordt door zijn bevolking?

Europa, dominante speler van de 21ste eeuw

Ivo Belet (Europees parlements lid voor CD&V)

De start van een nieuw decennium is een prima gelegenheid om stil te staan bij de directe toekomst van de EU. Redenen te over, want de kritiek op de actuele toestand in Europa is niet mals: onze economische groei is veel te zwak, we zijn op weg een soort van openluchtmuseum te worden, qua buitenlands beleid zijn we nog altijd een politieke dwerg, we innoveren veel te weinig en veel te traag, we slagen er maar niet in om een volwassen asiel- en migratiebeleid uit te tekenen, sinds Kopenhagen lijken we helemaal de speelbal geworden van de andere grootmachten, enzovoort. Kortom, Europa zit in de ogen van velen in een neerwaartse politieke en economische spiraal en worstelt meer dan ooit met zijn eigen identiteit. Niet bepaald een beeld waarmee je blij een nieuw tijdperk instapt. Het lijkt meer een oefening in masochisme om Europa vandaag te willen afschilderen als hét continent van de 21ste eeuw. En toch. Vraag is of die negatieve perceptie ook overeenstemt met de feiten. En of dat zwartgallige europessimisme niet iets is dat hoognodig een krachtig antwoord verdient.

'Europa wordt een openluchtmuseum'

Zijn wij op weg om hét cultureel en historisch museum van de wereld te worden, een openluchtmuseum voor rijke toeristen uit welgestelde Aziatische en Arabische regio's? Een kwaliteitsblad als *The Econo-*

mist, dat wekelijks azijn uitgiet over alles wat met de EU te maken heeft, pakt daar graag mee uit: Brussel als een bemoeiziek waterhoofd dat ons in een verstikkende, bureaucratische wurggreep houdt. Het is duidelijk dat de eurosclerose van de voorbije jaren een dankbare voedingsbodem was voor dergelijk europessimisme. Maar we mogen ons ook niet te veel zand in de ogen laten strooien door de zwartgallige criticasters. Europa heeft de voorbije jaren een aantal historische werven met groot succes afgerond. Het zijn verwezenlijkingen die vandaag als vanzelfsprekend worden ervaren, maar die niettemin de EU ingrijpend hebben versterkt. In nauwelijks tien jaar tijd. En waarvan het belang niet kan worden overschat:

1. De *euro* is een groot succes. De heurten van het onheilsscenario – ze waren met velen in de jaren '90, in de aanloop naar de euro – houden zich nu koest. Maar feit is dat de eenheidsmunt destijds op groot scepticisme stootte, ook bij heel ervaren en gereputeerde financiële analisten. Vandaag is de euro een baken van stabiliteit en het is in grote mate dankzij de eenheidsmunt dat de fall-out van de financiële tsunami in 2008 en 2009 binnen de perken is gebleven.

2. De *uitbreiding* van de EU in 2004 was de grootste sinds haar ontstaan. Deze uitbreiding is intussen, niet geruisloos maar toch zonder schokgolven, bijna verteerd. Europa is hier economisch en politiek veel sterker uitgekomen. De uitbreiding heeft bovendien vrede en stabiliteit gebracht op ons continent; vooral in Oost-Europa natuurlijk. Het gevaar van een nieuw Balkan-

conflict is door de uitbreiding allicht definitief afgewend. Servië is sinds kort officieel kandidaat-lid van de EU. Ook dat was bij het begin van het vorige decennium ondenkbaar. *Geen uitbreiding zonder verdieping* is altijd gezegd. Dat leek jarenlang op een fiasco uit te lopen maar op de valreep is het onheil afgewend. De Europese staats-hervorming is wel goedgekeurd.

3. Het Verdrag van *Lissabon*. Het is meermaals ten grave gedragen. Na het Franse en het Nederlandse en zeker na het Ierse neen. Maar politiek is altijd een vat vol verrassingen. Plots was daar die financiële wervelstorm, die ons op de rand van een wereldwijde depressie bracht maar die tegelijk een klimaat creëerde waardoor de Ierse kiezer plots wel de stabiliteit en het houvast van de euro naar waarde ging schatten. Het Verdrag van Lissabon, dat regelrecht op weg was naar een oneervolle begrafenis, werd van een gewisse dood gered en Europa werd totaal onverwacht behoed voor een jarenlange stilstand. Lissabon maakt Europa in één klap veel slagvaardiger, besluitvaardiger. Het is geen volmaakte hervorming en ze zal ook niet volstaan, mochten we Turkije er ooit bij willen halen; dan zijn nieuwe, verder ingrijpende hervormingen noodzakelijk. Maar de Europese staats-hervorming is nu wel binnen. Met Lissabon wordt een institutionele stellingenoorlog, die tien jaar heeft geduurd, succesvol afgerond. Met deze hervorming is er voedsel genoeg voor een nieuw geloof in een herwonnen veerkracht van de EU. Sommigen zullen dat goedkoop of naïef noemen. Anderen vinden het te weinig, in de overtuiging dat het onze morele plicht is om immer optimistisch tegen de zaken

aan te kijken. Van geen van beide attitudes is veel heil te verwachten. Europa heeft vandaag geen nood aan zwartkijkerij en evenmin aan dromerige Sturm und Drang of irrealistische hemelbestorming. Voor de duidelijkheid: dat wil niet zeggen dat we geen ambitie moeten tonen en dat we geen nieuwe begeisterende projecten moeten opzetten, integendeel. Maar gedrevenheid hoeft niet haaks te staan op realisme. Rijden, maar nooit zonder omzien.

Wervende projecten

Europa moet nu inzetten op tastbare, grensoverschrijdende projecten en erover waken dat die ook tegen 2020 operationeel zijn. De burger zal de politicus die daarvoor gaat niet afstraffen, integendeel. Het Europees Parlement moet van zijn nieuwe bevoegdheden gebruikmaken om de Commissie-Barroso-II van in het begin op de huid te zitten en voort te stuwen. Een gezamenlijke, offensieve strategie voor de elektrische autosector kan één van die nieuwe werven zijn. Een ander project: mobiliteit. Europa moet nieuwe, grensoverschrijdende trajecten (tram, trein en weg) op de tafel leggen en geld zoeken om ze ook waar te maken. Dat is de meest efficiënte manier om aan herkenbaar en tastbaar sociaal beleid te doen. Dat klinkt misschien niet sexy en het is ook niet revolutionair maar het is wel concreet, zichtbaar en het gaat vooruit.

Europa als wereldwijd milieubaken

Is het debacle van Kopenhagen op het conto van de EU te schrijven? Geenszins. Had

Europa in Kopenhagen een meer dominante rol moeten spelen? Zeker. Sommigen maken er nu een karikatuur van en sturen de zwartepiet door naar de Duitse bondskanselier Merkel. Maar wij, Europeanen, stonden er moederziel alleen voor op de klimaatop. Het komende decennium zullen we vooral naar onszelf moeten kijken en zo indirect de toon blijven zetten en de rest op sleeptouw nemen. Laten we verder doen met vegen voor onze eigen deur. Europa heeft, als enige continent, concrete en ambitieuze wetten om de CO₂-uitstoot terug te dringen. Die moeten we de komende maanden en jaren uitvoeren. Vergeet niet dat dit ook een rechtstreekse impact heeft op andere grootmachten, China op kop. Alle consumptieproducten die de Chinezen in de nabije toekomst in Europa willen verkopen zullen moeten beantwoorden aan de strengste Europese milieunormen. Dat verplicht de Chinese producenten om ook het roer om te gooien. 'Hopenhagen' mag dan al mislukt zijn, dit jaar, in Bonn, en nadien, in Mexico, zijn er nieuwe kansen. Intussen heeft Kopenhagen er zonder twijfel voor gezorgd dat iedereen wakker is. Ons aller milieubewustzijn is fors aangescherpt. Is dat genoeg? Zeker niet, maar de redding van de planeet begint in eerste instantie bij onszelf. Het besef is gegroeid dat investeren in het klimaat ook goed is voor je eigen portemonnee, voor de economie en dus ook voor de werkgelegenheid. Zo zullen we uiteindelijk uit die infernale CO₂-spiraal moeten raken. 'The Age of Stupid' is een uitstekende film om iedereen een geweten te schoppen, maar het blijft ons recht om niet te aanvaarden dat de mens, dat Europa het zover zal laten komen.

Eindelijk een Europees energiebeleid

Energie wordt de grootste opdracht voor Europa in het komende decennium. Want energie is een alomvattend issue: het gaat over brandstof voor onze economie en onze mobiliteit, maar ook over de belangrijkste factor in onze handelsbalans, het gaat over de innovatiesector bij uitstek, over jobs dus, en over de redding van het klimaat. Energie is vandaag al een bijzonder turbulent en onzeker goed. We hangen af van onstabiele leveranciers. En we zijn nog altijd veel te afhankelijk van vervuilende fossiele grondstoffen. De volatiliteit zal zonder twijfel de komende jaren nog toenemen. Kijk naar China: vast staat dat het zich als energieverbruiker en -importeur als een extreem expansieve en agressieve speler zal blijven ontwikkelen, zeker in Centraal-Azië (gebied rond de Kaspische Zee en de Zwarte Zee). En wat met Rusland? Het enige dat we van Moskou zeker weten, is dat het een hoogst onbetrouwbare speler is, die met name energie zonder scrupules inzet als politiek wapen. Daarom moet energie de prioriteit nummer één zijn voor de EU in dit nieuwe decennium. We moeten alles op alles zetten in de komende jaren om tegen 2020 komaf te maken met onze afhankelijkheid van Rusland. Dat impliceert dat we krachtiger dan ooit, uit puur lijfsbehoud, moeten inzetten op hernieuwbare energie, en tegelijk radicaal moeten verdergaan met het diversifiëren van onze energievoorziening. Energie is nu, sinds 1 december 2009, ook formeel een Europese competentie. Het moet onze ambitie zijn om tegen 2020 de wereldleider te zijn op

het vlak van milieuvriendelijke energieproductie.

Een Europees leger

Europa heeft ook nood aan een gemeenschappelijke defensie- en interventiemacht. Dat is juist vanuit alle oogpunten: politiek, budgettair, humanitair en uiteraard militair. Met het Verdrag van Lissabon is er geen enkel excuus meer om er geen werk van te maken. We kunnen die gezamenlijke defensiemacht perfect met een aantal lidstaten opstarten. Niemand is verplicht om mee te doen. Dat is Europa à la carte, en niet ideaal, maar wel hoogstnoodzakelijk. Want we zullen nooit een geloofwaardige wereldspeler worden als we onze militaire inspanningen niet meer in elkaar schuiven. Pacifistisch klinkt dat niet meteen en toch is het een prioritaire daad voor de uitbouw van een efficiënte *peacekeeping* en *peace-making force*. “Vlugger dan het sociale Europa zal de Europese defensie er staan”, schrijft Paul Goossens in zijn kerstessay van 2008. Dat klinkt op het eerste gezicht droevig, maar eigenlijk is het niet eens zo'n slecht vooruitzicht. De EU is met Herman Van Rompuy en Catherine Ashton veel beter gewapend om fundamentele stappen in deze richting te zetten dan met figuren als Tony Blair. Het wantrouwen ten aanzien van iemand als Blair, in Parijs en Berlijn, zou te groot zijn geweest om wezenlijke stappen vooruit te kunnen zetten. De spektakeldemocratie vaart er allicht niet wel bij, en ook voor de media zijn ze een tegenvalser. Maar wat telt zijn de concrete stappen vooruit, veeleer dan de glamour en glitter en de waan van de dag.

Europese gouden eeuw

Europa heeft nu de wapens in handen om zich uit de verstarring van de voorbije jaren los te wrikken. Maar de potentiële veerkracht die in Lissabon zit ingebakken kan alleen maar tot iets leiden als de politici, ook in het parlement, hun verantwoordelijkheid opnemen en dus ook orde op zaken durven te stellen en een aantal scheefgegroeide toestanden structureel durven recht te trekken. De kafkaïaanse beroepsprocedures bijvoorbeeld, die zo wat alle investeringsdossiers van de overheid doen verzanden in een jarenlange loopgravenveldslag. Daarop moet wettelijk worden ingegrepen, op alle beleidsniveaus: gemeentelijk, Vlaams, federaal, Europees. We moeten ook komaf met die schijnbare hoogmis van het referendum, die uitermate verlamdend werkt op investeringsdossiers. Om diezelfde reden moeten we ook kritisch durven te zijn voor dat nieuwe speeltje van de basisdemocratie, het initiatiefrecht van de burger om, mits 1 miljoen handtekeningen, een initiatief af te dwingen bij de Europese Commissie. Op het eerste gezicht een verfrissend instrument dat de mensen dichterbij Europa zou kunnen brengen, maar dat – bij een gebrekkige implementatie – dreigt te verworden tot een nieuw blokkeringswapen voor behoudsgezinde groupuscules. In een sterke democratie nemen de verkozenen zelf het initiatief en maken ze keuzes, en het is de burger die zich hierover elke 4 à 5 jaar kan uitspreken. Europa mag niet in hetzelfde bedje ziek worden en vervallen in verkalkte inspraakprocedures zoals die bestaan in heel wat nationale en regionale volkshuishoudingen.

“Europa moet zijn lot in eigen handen nemen”, schrijft Goossens. Maar de pessimistische grondtoon van dat essay is anno 2010 niet meer op zijn plaats. “De hoop dat er ooit een federaal Europa komt, is voorbij”, schrijft hij. Vandaag, ruim een jaar later, ziet de wereld er nochtans grondig anders uit. Goossens zal dat ontkennen en zeggen dat we er bijvoorbeeld niet eens in slagen om één gezamenlijke Europese waakhond voor de banken te creëren. Dat is waar. Er komt geen krachtige centrale waakhond. Er komen 3 verschillende waakhonden, met minder verregaande macht. Maar allicht genoeg om te vermijden dat de bijna-crash van de herfst van 2008 zich herhaalt. Het Europees Parlement kan zich de komende jaren ontpoppen tot een instelling die met meer ambitie ook effectief een krachtiger Europese samenwerking op het terrein weet tot stand te brengen, op tijd en stond allicht, ondanks het lauwe engagement van de Raad. Dat kan opnieuw naïef klinken maar vandaag staat niets een dergelijke evolutie in de weg. Europa kan – om het met Mark Leonard te zeggen – hét continent van de 21ste eeuw worden. Misschien is de eerste voorwaarde dat ook de media zelf daarin willen geloven en investeren.

En die Europese identiteit? Daar is nog altijd geen spoor van te bekennen, ook niet voorbij de einder van Lissabon. Vraag is of we het ook niet zonder kunnen. Wat we willen, is ons nationaal, ons Vlaams en Belgisch ‘zijn’ aanvullen met een Europees gevoel, een Europese ziel. Maar moet dat zo nodig? Ik voel me meer verwant met een milieubewuste inwoner van San Francisco dan met een 4x4-rijder uit

Rotterdam. Misschien is die continentale identiteit, waar sommigen zo halsstarrig naar op zoek zijn, iets van het verleden. En moeten we voortaan veel meer inzetten op mondiale verbondenheid.

Uitleiding

Peter Bursens (Universiteit Antwerpen)
Eelke Heemskerk (Universiteit van Amsterdam)

Is het Europese project inderdaad over zijn hoogtepunt heen? Het antwoord van de academicus Vos is genuanceerd. Hij beaamt een aantal van de kritieken van de journalist: de Europese Unie slaagt er niet in om een krachtadig gemeenschappelijk buitenlands beleid te voeren, noch inzake veiligheid noch inzake klimaat. Ook andere beleidsdomeinen blijven onder de verwachtingen, zoals sociaal beleid of de regulering van de financiële sector, terwijl er in andere economische sectoren juist een overdaad aan betuttelende regels wordt uitgevaardigd. Maar betekent dit dat de Unie zichzelf overbodig heeft gemaakt of dat er geen enkele vooruitgang meer kan geboekt worden?

Vos pleit voor wat meer (academische) nuance. Een beetje historisch besef doet inzien dat in de integratie altijd al met horten en stoten vooruitgegaan is. Grote sprongen voorwaarts waren in het verleden ook zeer zeldzaam, zelfs op momenten van crisis. De huidige incrementele vooruitgang is een logisch voortzetten van dat proces. Vos wijst er bovendien op dat integratie ook niet alleen mag afgemeten worden aan verdragswijzigingen. Minder

op de voorgrond maar even goed aanwezig is de dagelijkse regelgevende en uitvoerende praktijk van de Europese instellingen, zelfs op het gebied van het blijkbaar vastgeroeste gemeenschappelijke externe Europese optreden. De Europese motor draait, met andere woorden, niet op een hoog toerental, eerder stilletjes, maar hij draait. Vos eindigt wel met een waarschuwing. Een stille motor heeft namelijk ook nadelen: je hoort hem nauwelijks. De publieke opinie heeft, anders gezegd, niet door dat de Europese Unie elke dag beslissingen neemt die de Europese burgers aanbelangen. Als de relevantie van de Europese bestuurslaag dan toch duidelijk wordt, vragen de Europeanen zich af of dat Europese beleid allemaal wel legitiem tot stand is gekomen en of dat beleid hen wel wat oplevert. Dat de publieke opinie daar meer en meer aan twijfelt is volgens Vos de achillespees van 'Europa': een politiek project zonder draagvlak is gedoemd om te falen.

De politicus Belet toont zich een grote fan van Mark Leonard. Die schreef in 2005 het boekje *Why Europe Will Run the 21st Century*. Dat is een gedurfde apologie van de Europese Unie, waarin Leonard betoogt dat de EU bijzonder succesvol is en dat zij alle kenmerken in zich draagt om dat ook te blijven in de komende jaren. Leonard wordt sinds de publicatie verguisd door eurosceptici en omarmd door de voorstanders van een sterk 'Europa'. Tot die laatste categorie behoort dus ook Belet. In antwoord op het pessimisme van Goossens en het realisme van Vos laat Belet een sterk voluntarisme optekenen. Hij zet – net zoals Leonard – de grote verwezenlijkingen

van de Europese integratie op een rij: de euro, de uitbreiding, het Verdrag van Lissabon. Mag de Europese Unie vervolgens hem op haar lauweren rusten? Geenszins, volgens Belet, er ligt nog heel wat werk op de plank. Hij pleit niet voor het maken van grootse onhaalbare plannen zoals het krampachtig creëren van een Europese identiteit, maar voor het opstarten van concrete initiatieven binnen het klimaat- en energiebeleid en het buitenlands en defensiebeleid. Niet sexy maar concreet. Dat zijn de domeinen waarop 'Europa' het verschil kan en moet maken. Europa moet voor zichzelf een 'gouden eeuw' afdwingen, stelt Belet op het einde van

zijn betoog. En graag een 'gouden eeuw' die niet uitsluitend zo wordt beleefd door de regenten, zoals in de zestiende eeuw het geval was. Daar ligt misschien wel de grootste uitdaging voor Europa in de komende jaren.

Noot

1. Goossens, P. (2008). Het einde van een illusie – kerstessay – de wankele zuilen van Europa (1), *De Standaard*, 26 december 2008.